

PROSVETNIDELE

KRONIKA.

STANKO MAJČEN.

»S tem pa seveda še ni rečeno, da so njihova dela absolutno dobra. Nasprotno, skoro vsa kažejo, da so plod ponesrečenega iskanja večne lepote. Toda to je najbrže neobhodno potrebno, sicer bi ne bili ljudje...«

Predme je stopil mož navihnenih brkov, na mestu obraza je imel trikot, iz rokavov so mu dreveneli prsti liki kremplji pravkar zarezanega petelina. Hrknil je in je zahteval list, ki sem ga držal v roki. Avra njegove osebnosti — bila je nedelja in bilo je v kavarni — je bila nekako avra ljudi, ki ne poznajo prijenjanja. Prosila me je ta roka, naj imam toliko sočutja s seboj in naj se pokorim ukazu, sicer bi se zgodilo, kar bi se zgoditi moralo. In vedel sem, da stoji za njim, gigantno razprežena ko polarna svetloba na severnem nebu, neumrljiva glorijska neumrljivega A. O. K. In vedel sem, da je upokojen major.

Toda to ni važno. Zgrabi te, če stopi danes predte žurnalist in občutiš isto. Polarna svetloba, mrzla ko led, ugasne, nebo zazari, kot da se je po nevidni gosti mreži žil in žilic prelilo pol morja krvi... in je ta apokaliptična zarja zarja vzhajajoče moči, sedme velesile, ki je umrla in zdaj pomlajena vstaja. Otvorja pa novo poglavje v zgodovini človeštva, pričinja pa nov list kronike o izdajstvih nad človeškim duhom... Pretresljiva je ta vizija in ni ga kotička, kamor bi ne segala krvava luč žurnalje. Konice prstov ti liže pri delu, ustnic se drži, visi na trepalnicah, in če si v blaženi samopozabi poiščeš lic, da bi jih poljubil: madež je na njih pred tvojim poljubom.

Vprašal bi, ali so se krvave pege že osušile na rokah, ki so s peresom vodile vojske zoper vojske, narode zoper narode, zasliševale (— da, z rokami! —) ranjence, kaj so občutili, matere, kaj se otrokom doma sanja, velike mojstre streljanja in vešenja, kdo jih je vzgojil in kaj sodijo o bodočnosti? Vprašal bi, ali so se že zaprle rane, ki so jih ti ljudje, ta črna četa menihov-vlastomolcev, otrovali s črnim; ali se je že usmilil sok vsega življenja in je zopet napojil možgane, ki so iz njih iztisnili zadnjo kapljo krvi, in ali se je že dvignil duh, ki so ga pobili z argumenti, držečimi za večnost, vpričo oznanjene potrebe, da se duh za pet let zatreti mora —: da si zdaj upajo vzeti v roko slovensko pismo, slovenskega literata za uho in ga, praznično

oblečenega — jajčnik se še drži ust nebogljenca nebogljenega! — predstaviti zboru tet in stricev, kumov in snah, zetov, tastov, očetov in mam vsega slovenskega naroda v nedeljo popoldne pri kavi?

»Nasprotno, skoro vsa kažejo, da so plod ponesrečenega iskanja večne lepote.« Dela namreč. Mož misli, da smo doslej prodajali slanino. »Najboljši slovenski piseci... molče.« Molče zato Trubar, Prešeren, Levstik, neki Erjavec, krivokraki Trdina, golšasti Tavčar in kar je še parazitov naše javnosti, ker »jih muči neusmiljeni boj za obstanek in jih sili k molku, ob enem pa tudi k temeljitemu premišljevanju. Omenjamo n. pr. svetovno vojno...« Da, omenjamo jo in ne vidimo, da one tam že duši odpor, grabi gabež in si ne morejo pomagati iz situacije.

Postavi žurnalista pred vojno in po njej na tlak in pazi, ko mu bo veter zbil klobuk z glave! Padla bo s klobukom tudi inteligenca... In vse, kar takisto rahlo na njem sedi, od kar od šestih zvečer do enajstih ponoči ukazuje stroju in narekuje, kaj se bo jutri zgodilo. In vse, kar se ga takisto rahlo drži: Čast, ki jo daje in jemlje v tistih svojih vrsticah, ki so kakor sledovi ran, nabrazdenih počaščencu na pleča. Ime, ki ga po potrebi tudi skrije za odgovornega moža, očito edinega moža v uredništvu. Preteklost ki mu jo kolegialne priče potrde; ki nečedna gine kot sneg pod solncem, odkar je »poklican«, da s časnikom ustvarja čas, gnete bodočnost v članke, ki zarana ozarjajo mesto, utira pot skozi divjino dogodkov usodi, o, tako majhni usodi majhnega naroda.

Pazi, pravim, ko mu bo veter zbil klobuk z glave... in ko je vse zapored na tleh, oglej si ga, kakršen je ostal, in povej, kaj vidiš! Ne samo pri nas, po vsem svetu je žurnalist iz tira vržen literat, čigar dela, ne vsa, kažejo, da so plod ponesrečenega iskanja večne lepote. Tihe duše so, ki so v trpljenju zrastle velike, v zatajevanju in odreki postale toliko močne, da so našle rešno pot... k listu. Le tako je umljivo, da zdaj »s kulturnega stališča cenijo sploh vse ljudi, ki se kulturno udeležujejo; kajti vsi so pionirji narodne kulture.« Predvsem sebe. Predvsem sami so pionirji...

Njim je klobuk zbil veter, svojega pa snemi sam in se jim pokloni! Zakaj zid so, ki je postavljen med tebe in publiko, zato da bi te ta publika bolje slišala. Na tem zidu sloni lestev, in da moreš k njim, ki bi jim sporočil vročo pošto srca, moraš prej do njega, ki vrh lestve na zidu sedi, viden tem in onim, zlasti pa publiko. Publika mora videti, kako se ti pred mogoteem vrh zidu prikloniš, kako iz njegovih rok prejmeš venio in imprimatur in

misijo in marko in patent in firmo in menico in popotnico za večnost, preden stopiš pred poslušalce. Če te spodaj ne preseče še človek, poverjence onega na zidnem prestolu, in te ne preišče, ali si pač spravil legitimacijo in je nisi potajil...

Ali je vizija, ali je mora, ali mi, bolnemu, halucinira uho? Tempelj. Na dragocenih preprogah vrste okroglih hrbtov, prepotenih pleč, pleša pri pleši. Tudi mlade glave so vmes z grivami liki levje. Molijo. V taktu zibljejo telo, zrak se ziblje in ornamenti na stenah neso to zibanje v neizmernost. Daleč naokrog ni živega bitja. So na otoku, so se zatekli v samoto, smo sredi mesta in sveto opravilo samo ustvarja toliko distanco spoštovanja? Nastaviš uho in razločiš med mrmanjem: »Par nobile fratrum, par nobile fratrum...« Vsi: »Par nobile fratrum, par nobile fratrum...« Prednji molivec moli, za njim moli ta čudna verska občina venomer isto. Približaš uho in iz črnega momljanja, neufrudnega ko vrelec, se izluščijo besede, že svetlejše, že jasnejše: »Caveant consules!« Molitev dvigne roki, prebeli roki, in je kakor žena, klečeča do neba. Zvezdna je svetloba teh rok, zvezdna svetloba molitve. Zdajci kot da se je odprlo žrelo: snežen oblak kot steber, tri sto mečev visoko, blisne proti nebu. To ni več molitev, to je že upor proti vsedobremu bitju, ki mu je srce trje od jekla. Poslušáš in slišiš: »V kalnem ribari, v kalnem ribari...« In zopet čisto in zvonko, kot bi pozvanjale duše zveličanih, kerubimi in serafimi pred obličjem Gospodovim: »Caveant consules!« In zopet —: »V kalnem ribari, v kalnem ribari...«

»Dà, z ljubeznijo govorimo o njih, seznanjamo jih z ljudstvom, in če je potrebno, jim dajamo tudi nasvete.« A kdo nas reši vizij, kdo izbriše smrtonosne podobe in dá vročičnemu očesu, blodečemu po oskrunjenih poljanah duha, — vejico zelenja, da počije na nji? Vizije ni konec. Bili so časi kuge in lakote. Levinja je vrgla mladiče in vsak je imel tri glave. Iz žrel so sikali jeziki, sedemkrat precepani, in bil je ukaz, naj škodijo ž njimi. In planili so jezdeci čez svet, trije jezdec: eden s peresom, eden s črnim, eden s praporom: Svoboda tiska. Kamor je udarila podkev, je venela trava, usihal je studenec in na koži ljudi so se odpirala uljesa. Podili pa so pred seboj narode in ljudstva, kralje in cesarje, parlamente, ministre, odbore, banke, družbe in društva, denarnike, filozofe, politike, poslance, brivce, natararje, stojničarje, tržne nadzornike, kanonike in cerkvence, kulturnega delavca in literata in ubogo paro poeta. Kdor ni vstal in bežal, je pal pod kopita ali ga je zmečkala množica. Begunci! Poljana, ki je doživela to strahotno kavalkado splešenih, izkoreninjenih, do oblakov razproženih rodov, pa je pošev visela v prepad. Že temni globina, že veje hlad sten, ki padajo neznanu globoko...

Če je še kdo, ki si je konec zamislil drugače, ki čuti, da se bo drugače iztek napredek vse materije, ruin vsega duha, naj vstane in naj izpregovori. Če ga ni poslal Sören Kierkegaard, zadnji veliki kristjan, če mu iz globine let, borcu za boljšo bodočnost, Sören Kierkegaard ne moli roke. Njegova beseda, plod posrečenega iskanja večne lepote, pa je taka: »Bog mi je priča, da nisem krvoloč in da se čutim odgovornega pred Njim kakor malo-kdo. Vendar, vendar bi prevzel nase odgovornost in bi zaukazal ogenj, če bi se le poprej kar najskrbneje, kar najvestneje prepričal, da pred puškami ni živega bitja razen — žurnalistov.«

MLADOSTNA SLIKA PRIMČEVE JULIJE.

D^r. FR. MESESNEL.

»Dom in svet« je prinesel leta 1921 posnetke Julijinih slik z obširnimi članki dr. Steléta, dr. Kimoveca in dr. Žigona, ki so izérpno poročali o postanku slik in zaključili njih število. Po naključju mi je prišla v oktobru leta 1922 pred oči dosedaj neznana slika, ki predstavlja osemletno Julijo in nje-nega približno enajstletnega brata Janeza Primca. Slika je last gospe Julijane Schwikert, roj. baronice Rechbach, Julijine vnu-kinje, ki jo je prejela od svoje matere kot rodbinski spomin. Po rodbinski tradiciji je nastala v Julijini mladosti in jo je Julijana Rechbach prejela od svoje matere. Ker je že dolgo sorodnikom iz oči, so popolnoma pozabili nanjo in zato tudi dr. Kimovec ni ničesar zvedel o njeni eksistenci. Gospa Schwikert je ni nikoli skrivala in je dala dovoljenje za objavo slike, ki se nahaja v Vipavi, z vso ljubeznivostjo in brez oklevanja. (Sl. 3.) Slika, v velikosti 80 cm × 55 cm, je slikana z oljnatimi barvami na platno in ima gladek, rjavo furniran, 8 cm širok okvir. Oba otroka sta upodobljena do kolen; Julija sedi na levi v zelenem baržunastem naslanjaču, Janez pa na desni na lesenem stolu. Julija ima svetloplave lase, na temenu gladko počesane in prevezane z rožnatim trakom, na vratu se prilaga par kodrov konturi. Oblečena je v belo, razvratno obleko, ki je visoko prepasana in pada ohlapno, z gubami spremljajoča telo. Kratki rokavci so na ramenu naobljeni in podvezani z rožnato pentljo. Z golo desnico pritiska temnorjavo čopasto kokoš pod pazduho, Janez, v črn baržun oblečen, pa sega z levico ponjo in ji moli z desnico zrnja. Njegovi plavi lasje so na kratko ostriženi, okoli golega vratu ima spredaj razgrnjen bel ovratnik s širokim čipkastim robom, ki se ostro odraža od črnega baržuna in pušča spredaj vrzel, v kateri se bleste svetli gumbi. Julijin obrazek je droban in obel, iz njega gledajo izpod visokega čela male modre oči